

VARDAOSSKRIFT

=

ARKIKIRJA

=

HVERDAGSSKRIFT

III

JAN och JENS

i inledning

det året dom närmade sig 31

og III

alle dere andre som lytter om vardagspraktiser

1977

Utgitt med kram av

Bove Skutnabb - Kangas og Olav Røeddal

I N N H O L D

Vad för vardagskrift?

- (Jens Allwood) Om makt i kommunikation
- (Jan Anward) Att hålla tungan rätt i mun
- (Benny Brodde) Olika drömmar
- (Anli Hakulinen & Fred Karlsson) Den finländska tyrsnaden:
Några teoretiska, deskriptiva och kontrastiva bidrag
- (Einar Haugen) Om sexism og norsk
- (Evan Hovdhaugen) Om det å være lingvist
- (Gunnel Källgren) Rapport nr. 1 fra KLIF = Forskningsgruppen
for Kullnarisk Lingvistik Ved Praktisk
- (Tytte Myrkiß) Content-lowering as a Stochastic Process:
A Rotational Model
- (Birgitta Mattson) Språkfördjden och skolan
- (Olav Rørdal & Tove Skutnabb-Kangas) Om androgynt (både-och
/varken-eller) lingvistik
- (Elise Ryen) "Kjerringenakk" og "mannfolkpratt"
Er det vesentlige forskjeller i kvinners og menns
språkbruk?
- (Leif Stille) Om dobbelbindningsmekanismen
- (Ulf Telemann) De skapliga: En självkritisk berättelse av en
samtida lingvist
- (Eva Wigforss) Språk och politik
- (Hugo Aelgh) Conversation as farancia

när man skall bekanta sig med främmande hundar. Vargen reagerar då lite överraskande, genom att han lite förvirrat backar och ställer sig lite halvskymd bakom en staty, eller ritigare sagt en stor marmorbyst, och säger: "Ja, ja, du har ju rena naglar, så du får väl gå då"."

Benny Brodda, Stockholm

Referenser

Allwood, Jens: *Linguistic Communication as Action and Cooperation*, Göteborg 1976.

Gulliver, Lemuel: *Travels into Several Remote Nations of the World, part III. A Voyage to Laputa, Balnibarbi, Glubbdubdrif, Lugnagge and Japan (ch V)*. London MDCCXXVII.

Auli Hakulinen
Fred Karlsson

DEN FINLÄNDSKA TYSTNADEN NÅGRA TEORETISKA, DESKRIPTIVA OCH KONTRASTIVA BIDRAG

1. Utkast till en teori

På lingvistikens internationella världbanor har man under de senaste åren börjat fästa uppmärksamhet rentav vid extralingvistiska faktorer. Man har tex undersökt språkets relation till omvärlden samt de regler, som bestämmer gången, innehåll och tolkningen för en acceptabel konversation. Grice (1968) använder för dessa regler termen conversational implicature. Den vakne iakttagare blir lätt varse det teoretiska problem vi ställt inför: hur bör denna term översättas till finska? En möjlighet vore givetvis konversationsaallinen implikatuuri, eller givet språkvårdens ekonomiprincip bättre upp konversationsaali implikatuuri. Båda dessa förslag måste dock förfalla då det är fråga om internationellt långods och därmed dåligt språkbruk. Givetvis bör här också beaktas de utrikespolitiska aspekterna på termonologin, vilka otvetydigt talar för en neutral lösning. Därför har vi, efter långvarigt övervägande, valt att stanna för termen puhunnallinen vaade som kort sagt betyder 'krav som har att göra med 1. regleraralandet', jfr också Nykyisuomen sanakirja (Nu finsk ordbok) band VI. s.v. vaatia. För en kontrastiv aspekt, jfr svenskans kräva (och vidare krav), vilka också parafraserar våra terminologiska intentioner. Termen puhunnallinen vaade¹ är alldeles uppenbarligen att föredra framom tex konventionaali

1. Det förtjänar att explicit noteras hur viktigt det är att noga skilja åt vaade å ena sidan och vaate 'klädesplagg' å den andra.

implikatur, varför vi inte ödar mera tid på det här teoretiska problemet. Vi påpekar bara i förbigående, att vi absolut anser att man också i andra avseenden bör sträva efter ett språkbruk som är så klart, enkelt och okomplicerat som möjligt, som man kan tänka sig, varvid vi också följer anrika finländska vetenskapliga traditioner, framförallt principen "genuina, förfinade ord och termer det första steget mot sann vetenskaplig demokrati".

Varför är det skäl att undersöka konversationsregler just i denna historiska epok? Både i finsk-ugrisk och skandinavisk språkforskning har man ju sedan gammalt och med ära undersökt förhållandet mellan språk och omvärld enligt "Wörter und Sachen"-principen. Vi nämner bara några av den här metodens tillämpningar. Man har sålunda visat, att det finsk-ugriska urhemmet uppenbarligen låg vid Volgas krök (eller möjligen vid Urals krök). På det skandinaviska hållet igen har Andreas Kempe på goda grunder visat, huru i Eden Gud talade svenska (förmodligen skånska), Adam danska och ormen för sin del franska.

För en läsare som följt lingvistikens utveckling kan det därför kanske kännas, som om man vad konversationsreglerna beträffar inte mera kan presentera eller samla in något färrekt men samtidigt ursprungligt språkmateriäl. Vi vågar dock påstå, att en sådan uppfattning saknar all grund. "Wörter und Sachen"-metoderna är nämligen alla behaftade med den bristen, att människan själv s a s förblir på utsidan av dem. Detta är ställvidad naturligt, att människan inte kan samla på sig själv och i normalfallet inte heller på andra människor. Vi ämnar inte i det här sammanhangot närmare utveckla möjligheten att upprätta mänskavarkiv, där man skulle arkivera hela mänskavdivider och talsituationer. Men vi skall i alla fall ta ett första anspråk på steg i den här riktningen. Tiden är i det här avseendet som en mogen frukt.

Vi ämnar nämligen i kristalliserad men samtidigt oformaliserad form presentera några av de regler, som gäller för konversationsformer i Finland. Övan har vi redan kort berört den finska termen puhunnallinen vaade och dess teoretiska bakgrund. Det kan dock ännu vara skäl att återvända till de almläna filosofiska och metodologiska problem, som den här termen ger upphov till. Vid första anblicken kan termen förefalla misstänklilig. Är den den första öglan i ett teoretiskt spindelnät, som när det är färdigvävt kommer att skydda undan den levande verkligheten, det konkreta språkmaterialet? Är det inte fråga om ett slaviskt kopierande av moderiktningar? Vilka är i själva verket de djupaste motiven bakom en term och ett begrepp, som på detta sätt förbryllar läsaren? För att belysa våra drivfjädrar kan vi inte finna ett bättre uttryck än följande autentiska citat ur den lingvistiska litteraturen (av diskretionskärl ger vi här författaren pseudonymen "Mr. A").

"Vem skulle inte i början av sin karriär önska hålla sig i tätgruppen för utvecklingen, den tätgrupp som med sina tankar och sina förkningsobjekt djärvt klyver vinden utan att riktningssignalet för ett ögonblick sviker." (Mr X 1972: 17).

Våra teoretiska utgångspunkter torde nu vara uppenbara: man bör använda så klart och entydigt språkbruk som möjligt och därför är termen puhunnallinen vaade ur finsk synpunkt bättre än konversationsaallinen implikatur. Vi kommer att presentera resultaten av vår forskning i så komplicerad men samtidigt överskådlig form som möjligt, utan onödiga formalistiska krumbukter. På det sättet är det också lättast att omsätta resultaten i praktiken, t ex att inkludera dem i grammatikor o dyl. I det här avseendet är vår undersökning således inte grävt teoretiserande utan tillämpad forskning i ordets bästa bemärkelse. Vad är nyttigare än att ge klara regler för beteendet? Bara genom att stega fram längs denna väg kan vi rensa ut också de senaste

ogränsen i den språkliga gränsattan. 2

2. Från teori till praxis: de fundamentala finländska tystnadsreglerna

§ 1. T a l a i n t e .

Ann: Om du av någon anledning märker att du absolut måste tala, tillkämpa följande anvisningar enligt behov. Dock bör alltid största återhållsamhet iakttagas.

§ 1.1. Använd så mycket alkohol som möjligt. I bästa fall minns du då i efterhand ingenting av vad du sagt. Det kan rentav kännas som om du inte hade talat överhuvudtaget.

§ 1.2. Om det vid gästbesök uppstår en pinsam tystnad, knäpp på tv:n eller rapa ljudligt. Om detta inte lyckas, säg nånting skärpt som tex Syns jag ditt? eller Nog tusan har du en ful fru eller Jag tycker inte om sill.

§ 1.3. Vid emotioner och upphetsande tillstånd kan det uppstå en frestelse att tala. Undvik det. Säg inte ett knyst, så ångrar du dig inte heller efteråt.

§ 1.4. Om du talar, tala utanför ämnet. Svamla, tala tråkigt och struntviktigt. Kom ihåg den gamla sentensen "Vem lyfter på kattens svans om inte katten själv?". Trötta ut lyssnaren genast i början.

§ 1.5. Tala om dig själv så mycket som möjligt.

§ 1.6. Skryt om dig själv, tryck ner de andra.

§ 1.7. Undvik direkt tilltal. Det finns gott om medel för det här ändamålet som Varifrån kommer man då? eller Någons klack är på mina tår.

§ 1.8. Nämn inte i onödan den tilltalades namn. Ge ett intryck av att du talar med någon annan.

§ 1.9. Undvik onödiga småord som tack, förlåt, Jag är ledsen, osv. Om du måste säga nånting, går det bra med uttrycket Perkele, som passar i alla situationer och i alla tillstånd.

§ 1.10. Beröm ingenting som har att göra med eller kommer från din nästa. Säg på sin höjd inte så tokigt, Nog duger det eller Min morsa har en likadan.

2. Lågg märke till, att de centrala kulturförändringarna strävar till att kategoriseras i språkssystemet.

§ 2. V a r u t t r y c k s l ö s .

Ann: Detta är absolut lika viktigt som att låta bli att tala. För vissa specialfall, jfr nedan.

§ 2.1. Se inte den tilltalade i ögonen.

§ 2.2. Visa på inget sätt, att du förstått det sagda. Nicka inte om du är av samma åsikt som talaren.

§ 2.3. Lå aldrig om du kan låta bli att lå. Ett leende kan tolkas som påträngande och leder bara till tråkigheter.

§ 2.4. Ett grundläggande argt ansiktsuttryck är bättre än ett neutralt. Det håller den tilltalade på avstånd.

§ 2.5. Om det är nödvändigt att se talaren i ögonen, se då på honom antingen glasartat eller stickande. Det förra är lika bra som att inte se över huvud taget, det senare får snabbt talaren att tåga.

§ 2.6. När du talar gäller det att alltid hålla händerna bakom ryggen eller i fickan samt att hålla ryggen styv.

3. Om beteendet i speciella situationer³

3.1. Pedagogiska anvisningar för lärare

§ 3. Läs innan till ur manuskriptet. Lyft inte ögonen från raden så förrirrar du dig inte från ämnet.

§ 4. När det är möjligt, stå med ryggen mot åhörarna.

3. Vi använder i detta avsnitt en paragrafnumrering, som är en direkt fortsättning på paragrafnumreringen i avsnitten 1 och 2, dvs den första paragrafen i avsnitt 3 får nummer tre (betecknat § 3). Det här förfarandet, kan kanske överraskande eller rentav djävt, men det kan likväl underbyggas med klara argument, vilka vi likväl inte skall gå in på i detta sammanhang. Detta påpekande om paragrafindelningen är framförallt framfört här för att hjälpa mindre vaksna läsare att strukturera materialet. Atminstone i den här bemärkelsen är således vår framskifning strukturalistisk. Man kunde säga, att vi genom detta förfarande plöjt en ny teg i den strukturalistiska åkern. - Vi har till exempel i materialet i avsnitt 3 valt undervisningssituationer sedda ur både lärarens och elevens synpunkt, men lika väl hade exemplet kunnat tas från andra områden, där tystnaden är lika viktig, t ex expeditionens och läkarens.

- § 5. Avlägsna intonationen ur ditt tal. Intonationen håller
hörraren på. Gör en paus vid punkter och tanketreck.
- § 6. Presentera endast säker kunskap. Fråga inte, presentera
inte alternativ. Det finns bara en, odelbar och säker
sanning. Den som frågar villar bort sig från vägen. Vid
opposition i audioriet, följ § 3.
- § 7. Skriv inte upp utländska namn på tavlan.
- § 8. Om det visar sig, att hörrarna inte förstått din under-
visning, visa klart, att det inte beror på dig. Öka
takten. Fäll några lämpliga kommentarer, t ex någon av
de följande: Jag har ju redan sagt det 3/4/9 gånger.
Man bör inte kasta pärlor åt svin. Det här begriper ju
till och med min dotter, som går i grundskolan.
- § 9. Stäng efter föreläsningen dörren till ditt arbetsrum.
Håll seminarerna stela. Hälsa inte i offentliga utrym-
men. Vid tilltal, hänvisa till din mottagningstid.
- 3.2. Tytnadsregler för studenter⁴
- § 10. Om läraren gör misstaget att ställa en fråga, se ut ge-
nom fönstret eller peta dig funderisamt bakom örat. Om
frågan riktar sig till dig personligen, säg att det inte
står någonling om detta i boken eller att det inte varit
fråga om detta tidigare.
- § 11. Bilda dig ingen åsikt om det som läraren säger, inte
heller om det som du läser om kurslitteraturen. När du
konfronteras med yttre tvång (t ex vid tentamen), an-
vänd inte dina åsikter, utan hänvisa till godkända auk-
toriteter.
- § 12. Vid seminarier, undvik att nagelfara innehålllet i en upp-
sats. Koncentrera dig på språkdrejt och skiljetecken.
Mången vetenskaplig tanke har snubblat på ett komma-tecken.
- § 13. Fråga aldrig, aldrig någonsin. Den som frågar tappar bort
sig.
4. Sammanfattning, slutsatser och kontrastiva synpunkter.
- Termen vi föreslog i avsnitt 1, Duhunnallinen vaade, passar
synnerligen väl för sitt ändamål och kan lätt hållas isär
4. Vi följer vid paragrafindelningen samma principer som i av-
snitt 3, jfr fotnot 3. Den första paragrafen får därmed num-
mer 10 (§ 10), eftersom den sista paragrafen i avsnitt 3.1.
hade nummer nio (§ 9).

från andra termer. Jfr dock den eventuella risk, som kort
berördes i fotnot 1. Man bör dock vakat övervaka språk-
bruket. Som helhet betraktad passar teorin väl ihop med
data i den bemärkelsen, att data kommer till sin rätt
sådana som verkliga är och inte blir dolda under en
snårig undervegetation av suspekta termer och dunkla be-
grepp.

Vår undersökning är både teoribaserad och sam-
tidigt empirisk väl dokumenterad. Resultaten torde kunna
omsättas också i den praktiska språkundervisningen, t ex
för utlämlingar. Deras primära problem när de kommer till
Finland är i n t e - som man enligt vissa vanliga vulgär-
uppfattningar kan förledas att tro - att lära sig lan-
dets båda nationalspråk. Snarare bör de lära sig att tåga
på bägge språken. Härigenom öppnas uppenbarligen, nya,
tidigare canade möjligheter till integrerad språkundervis-
ning. Man kan undervisa både i finska och svenska sam-
tidigt. För större grupper än tidigare och med lägre krav
på lärarna. I språklärarytbildningen bör det centrala må-
let därmed vara, att utveckla förmågan att etablera och
uppriktthålla tytnad. Underofficers- eller primär polis-
utbildning bör därför ingå som ett moment i lärarytbild-
ningen.

Vår undersökning kan till sitt yttre format före-
falla anspråkslös, men vi ser således, att den öppnar nya
vyer också på den kontrastiva lingvistikens och språklärar-
utbildningens område. På detta sätt ingår teori och praxis
en fruktbar harmoni.

LITTERATUR⁵

Grice, H.P. (1968) "Logic as conversation." Kopia av kopia av det ursprungliga manuskriptet. Den förstnämnda kopian av kopian av det ursprungliga manuskriptet framställd med den s.k. XEROX-metoden (maskintyp RX-33P). Metoden för framställning av den sistnämnda kopian av ursprungsmanskriptet okänd.

Mr. X (1972) se X, Mr. (1972).
X, Mr. (1972)⁶

5. I litteraturförteckningen upptar vi endast litteratur, till vilken vi refererat direkt i den löpande texten. Litteraturförteckningen kan kanske förefalla kort. Våra forskningar har emellertid tvungat oss att överge de hittills föreslagna lingvistiska teorierna och i stället beträda nya stigar.

6. Av diskretionsskäl ser vi oss tyvärr fortfarande nödda att inte ge full offentlighet åt Mr X's identitet. Här till leder oss också omsorgen om vår lingvistiska framtid och våra familjer. Närmare upplysningar ges genom hänvisning till någondera eller bägge av författarna, adress Posto Restante, SP-20100 ABO 10, Finland.

Om "sexisme" og norsk

Einar Haugen

For mange av oss har den nordiske kvinne stått som et ideal av friejørdhet og uavhengighetstreng. Vi tenker på Gudrun i eddakvadet, Sigurd Favneshanes enke, som kjæget over at "menneses overmakt dreper kvinners valg." Hun motbevisste sine egne ord ved å ta makten i sine hender og drepe sin nye mann, Atle, som hevnet for sine brødre. For dette hadde hun kaldblodig servert Atle deres to barn til aftens. Tusen år senere kommer Nora og erklærer: "Jeg tror at jeg er først og fremst et menneske, jeg, ligesåvel som du, — eller ialfald, at jeg skal forsøge på at bli'e det." Dermed forlater hun sin mann og sine barn og går ut i verden for å finne ut hvordan hun kan bli et menneske.

Den frigjøring som fulgte i Et Dukkehjems spor er tydeligvis ikke nok for dagens nyfeminister. Her som i Amerika har kvinnesaksbevegelsen fornyet seg med nye slagord og nye tidsaktyfter. I Norge har den bl.a. avfædt Sirene og Kjerringebånd, hver med sin snert i tittelen. Sirene betyr jo, ifølge Norsk Riksmålsordbok, både "vakker, forførende, men falsk og farlig kvinne" og "kraftig lydslømlapparat hvis tone fremkommer ved at damp eller trykkluft strømmer imot en roterende skive med en rekke huller." Ordspillet antyder at kvinnen skal ikke lengre være bare forfører, men også en vekker. Ordet "Kjerring" løftes opp fra sin vanlige status som